
KONTRAINFORMACIJE O POLITICI UJEDINJENJA. IDEOLOŠKA KRITIKA DESETOGODIŠNJEG BILANSA

FRIC FILMAR

S nemačkog preveo Dragoslav Bajazetov

U savremenim prikazima naše epohe verovatno nigde nije tako mnogo ideološki prepravljano, ulepšavano ili deklarirano kao nepromenljivo¹ kao u govorima i prikazima povodom pripajanja bivše NDR-a zapadnemačkoj saveznoj republici – počev od tvrdnje da je Helmut Kol bio "kancelar-ujedinitelj".

Preovlađujuća ideološka produkcija ima jedan jednostavan razlog: u najvećem broju prikaza² izbegavalo se pitanje: čijim je interesima služila politika ujedinjenja? Zvanična "objašnjenja" uzimala su se, a i dalje se uzimaju, zdravo za gotovo. U desetogodišnjim bilansima falsifikovanje istorije poprima skoro nepodnošljive razmere. Na svečanoj sednici povodom proslave jubileja monetarne unije savezni parlament, Bundestag, dao je za to primer koji nas ostavlja bez daha: 30. juna 2000. godine njegove frakcije slavile su ovaj ekonomski katastrofalan potez kao "kamen-međaš u procesu ponovnog ujedinjenja" (Teo Vajgel). Samo je čestiti Valter Romberg, tada Vajgelov protivnik, u intervjuu datom dnevniku *Frankfurter Rundschau* nazvao pravim imenom onaj učenjivački pritisak pod kojim se nalazio kao ministar finansija još postojećeg NDR-a, i okrivio vladu u Bonu da je "zbog svog stava... tokom pregovora o monetarnoj uniji odgovorna za privrednu propast Istočne Nemačke".³

Ono što govori većina zvaničnih bilansa ujedinjenja ima sve manje veze sa stvarnošću (što prototipski pokazuje i pomenuta svečanost povodom monetarne unije), a sve više sa stvaranjem mitova u interesu zapadno-

---

1. "Mit o nepostojanju alternative" kritikovao je još 1993. predsednik Nemačkog instituta za privredne nauke Luc Hofman (Lutz Hoffmann, *Warten auf den Aufschwung. Eine ostdeutsche Bilanz*, Regensburg 1993, 21ff).

2. Manji deo kritičkih prikaza bibliografski smo obuhvatili u našem drugom zborniku, (upor. napomenu 4), *ibid.*, str. 249-286.

3. Citirano prema *Frankfurter Rundschau*, 17. 7. 2000, str. 1; intervju sa Rombergom, *ibid.*, str. 9.

nemačke elite (na vlasti). Od 1991. koordinator sam i saradnik na jednom kritičkom istraživačkom projektu⁴ na Slobodnom univerzitetu u Berlinu, i na osnovu tog rada mogu u sažetom obliku da iznesem ideološko-kritičku "kontra-informaciju". Pri tome, ovde određen okvir zahteva da se u biti predstave *rezultati*, a da se podrobniji podaci stave u, silom prilika obimne, napomene.⁵ Treba navesti upravo one potisnute ekonomske i socio-kulturne interese vlasti koji su bitno uticali na značajnije poteze politike "ujedinjenja".⁶

MIT O "NEIZBEŽNOSTI" BRZOG SPROVOĐENJA MONETARNE UNIJE

Ideologija neizbežnosti služi se prvenstveno argumentima o opasnosti da će se Istočni Nemci iseliti na "Zapad" i insistira na hitnom nacionalnom ujedinjenju zbog predstojećih pregovora sa silama pobednicama na principu "dva plus četiri", ali nije nevažan ni već pomenuti "mit o nepostojanju alternative" (Luc Hofman).

Argument o spoljnopolitičkom pritisku vodi na stranputicu. Potpuno je razumljivo da je snažna želja Istočnih Nemaca za ujedinjenjem igrala značajnu ulogu u pregovorima sa bivšim saveznicima. Ali, ovaj pritisak nemačkog "nacionalnog samoopredeljenja" postojao je sasvim nezavisno od trenutka u kom bi se prešlo na drugu valutu.

Naravno, mnogo ozbiljnije treba shvatiti argument o pritisku masa – koje se inače uglavnom shvataju znatno manje ozbiljno. Ali, njime se ni izdaleka ne može opravdati navodni pritisak da se donese odluka. Umesto jedne takve populističke reakcije, bar što se tiče brojnih upozorenja i alternativnih koncepata koje su predložili ekonomski stručnjaci,⁷ zahtevu trenutka primerenija bila bi verodostojna koncepcija i kampanja političkih partija za očuvanje radnih mesta, dakle za pokretanje istočnonemačke privrede.⁸ Jer, savet stručnjaka s pravom je predviđao da je "razočaranje vezano za monetarnu uniju neizbežno". Upravo se to i pokazalo, naime da monetarna unija nikako nije

206

4. Ti rezultati prikazani su u dva zbornika: Wolfgang Dümcke/Fritz Vilmar (Hg.), *Kolonialisierung der DDR. Kritische Analysen und Alternativen des Einigungsprozesses*, Münster 1996, kao i Fritz Vilmar (Hg.), *Žehn Jahre Vereinigungspolitik. Kritische Bilanz und humane Alternativen*, Berlin 2000, u daljem tekstu citirano kao I i II. Statistike i tabele korišćene kao osnova za ovaj rezime mogu posebno da se naruče faksom na broj + 30.23.62.69.95.

5. Sa preciznijim pozivanjem na detaljne analize (ukupno ih je više od 30), koje smo objavili u pomenutim zbornicima.

6. Može se zaista govoriti o dva paralelna politička procesa ujedinjenja, i to o procesu demokratizacije s jedne, i procesu strukturne kolonizacije s druge strane; upor. socijalno-teoretsko objašnjenje ovih pojmova u: II, str. 21-31.

7. Upor. II, str. 149ff.

8. U tom smislu je i Savet ekonomskih stručnjaka ("Savet pet mudraca") 9. februara 1990. jednim preklinjućim pismom upozorio Kolovu vladu: "I. Mi smatramo da je brza realizacija monetarne unije pogrešno sredstvo za zaustavljanje reke preseljenika. Bez ikakve sumnje potreban je jasniji znak koji bi stanovnicima NDR-a podgrejao nadu ne samo u brzo, nego i u trajno poboljšanje uslova života, i tako ih naveo da ostanu u svom zavičaju. Takav znak vidimo u ubedljivoj najavi sveobuhvatne privredne reforme... Prema našem shvatanju, monetarna unija ne bi trebalo da bude prvi korak... Gotovo je neizbežno da uvođenje zapadnonemačke marke kod građana NDR-a pobudi iluziju da će se monetarnom unijom postići i životni standard kao u SRN-u. Međutim, o tome ne može biti govora... Monetarna stabilnost može se u NDR-u uspostaviti i na drugi način..." (Štampani materijal Bundestaga, 11/8472, Bonn 1990, str. 306ff).

mogla da zaustavi talas preseljenja u Zapadnu Nemačku. Doduše, Wolfgang Šojble je pokušao da dokaže suprotno kada je napisao da je pre vremena monetarna unija apsolutno potrebna jer je "priliv doseljenika stvorio tu potrebu", te da je samo zahvaljujući hrabrim odlukama koalicije na vlasti "broj iseljenika... opao i opada i dalje".⁹ Nasuprot tome, mi smo dokazali da je, prema podacima iz različitih statistika, broj ljudi koji su iz Istočne prešli u Zapadnu Nemačku u drugom polugodištu 1990. bio skoro jednak kao i u prvom, ako ne i veći.¹⁰

Pošto, dakle, ideološka opravdanja ove prenamagljene monetarne unije, iznošena u "vladajućoj" publicistici, nisu bila ni logična ni posebno uverljiva, onda za jednu tako riskantnu – a po posledicama tako razornu – fundamentalnu odluku zapadnonemačke politike ujedinjenja moraju da postoje neki drugi, realni razlozi. U stvari, oni i postoje – u kancelarovom interesu da ostane na vlasti.

Još krajem januara 1990. Kol je izričito odbio brzo sprovođenje monetarne unije.¹¹ Slično su se izražavali i Vajgel i ostali političari iz koalicije CDU-CSU, a umesto nje su preporučivali postepenu privrednu konso-

lidaciju Istočne Nemačke.¹² Nekako u to vreme objavljeni su rezultati ispitivanja javnog mnjenja, prema kojima je izgledalo da konzervativne snage nemaju nikakve šanse protiv SPD-a: SPD-u se davalo 53%, a samo je 15% računalo na pobedu "Alijanse za Nemačku".¹³ Ankete su takođe pokazale da je monetarna unija jedno od najvažnijih očekivanja Istočnih Nemaca. Odmah zatim, preko noći, kancelar Kol je u potpunosti obrnuo kurs, i 6. februara 1990. najavio uvođenje nemačke marke tokom sledećih nekoliko meseci. Da ova odluka nije bila rezultat temeljnih finansijskih savetovanja, nego jednostrana odluka, takoreći šok-reakcija velikog izbornog taktičara, dokazuje i činjenica da je istog dana njegov ministar privrede najavio upravo suprotno: Hausman je predstavio plan od tri faze pod naslovom "Privredna i monetarna unija cele Nemačke",¹⁴ prema kom uvođenje nemačke marke u Istočnu Nemačku treba da usledi tek nakon dalekosežnih reformi sa ciljem uvođenja tržišne privrede u NDR, liberalizacije cena i konvertibilnosti istočnonemačke marke – početkom 1993. godine (!).¹⁵

Na osnovu Kolove politički, a ne ekonomski motivisane nagle promene kursa,

9. Wolfgang Schäuble, *Der Vertrag*, Stuttgart 1991, str. 65 i 78.

10. Upor. II, str. 158.

11. "Tako dalekosežne odluke kao što je monetarna unija sa NDR-om ne mogu da se donesu u ovom trenutku", *FAZ*, 18. 1. 1990.

12. Dokazi za to u: II, str. 148.

13. Peter Förster/Günter Roski, *Die DDR zwischen Wende und Wahl*, Berlin 1990, str. 138.

14. Rukopis, Pressestelle des Bundeswirtschaftsministeriums, 6. 2. 1990, str. 3f. Ovo je odgovaralo planovima o postepenom oporavku koje su predložili razni privredni eksperti.

15. I predsednik Savezne banke Karl Oto Pel je izjavio da bi monetarna unija imala smisla tek kada procesi saniranja i uravnoteženja poodmaknu. Najpre bi, smatra on, trebalo sprovesti dosledne privredne reforme i postepeno postići konvertibilnost istočnonemačke marke.

monetarna unija je isforsirana *pre* političkog ujedinjenja (3. oktobra 1990), bez neophodnih ekonomskih mera za jačanje istočnonemačke privrede,¹⁶ što su zahtevali gotovo svi ekonomski autoriteti. Kasnije je predsednik Nemačke savezne banke izjavio da je nemačka monetarna unija "primer onoga što u Evropi ne smemo da radimo", i da su njene posledice "katastrofalne".¹⁷

Danas ove posledice, nažalost, jedva da dopiru do svesti većine. Kao opravdanje navodi se još jedan ideološki ubistven argument: privreda NDR-a je bila *potpuno propala*. Kritički nastrojani ekonomisti su saglasni u stavu da je iznenadno uvođenje nove, jake valute, po kursu nerealnom za istočne proizvode, bilo najodgovornije za sunovrat privrede NDR-a. Usledila je nezaustavljiva propast istočnonemačke privrede, i taj trend se produžio i u 1991. godini: bruto-proizvod se srozao na 63% onog iz 1989, a industrijska proizvodnja svela se na trećinu. Nijedna kapitalistička kriza nije prouzrokovala takav pad privredne aktivnosti.

"PROPALA" PRIVREDA NDR-a: RAZLOG ZA NEOSTVAREN ZAMAH NA ISTOKU?

Linija dalekosežnih pogrešnih poteza, načinjenih u duhu ekonomskog liberalizma i ekonomski negativnog trenda protezala se kroz celu prošlu deceniju. Rezultat je da sve do danas traje "dezindustrializacija" Istočne Nemačke (po rečima predsednika Saveznog biroa rada Jagode):¹⁸ iako udeo istočnonemačkog stanovništva u stanovništvu cele Nemačke iznosi 19% (1998), udeo Istočne Nemačke u realnom bruto-proizvodu je 11%, a u industrijskoj proizvodnji, u mašinogradnji i izvozu svega 7,5 odnosno 3%!¹⁹

Već godinama je masovna nezaposlenost na Istoku dvostruko veća nego na Zapadu.²⁰ Građani Zapadne Nemačke su, doduše, solidarno podneli žrtvu ujedinjenja, ali su istovremeno mogli da uknjiže i znatan broj radnih mesta. Pretvaranje NDR-a u veliko tržište omogućilo je velik privredni rast zapadnonemačkoj privredi, što

208

16. Čak i oni autori koji su verovali u "neminovnost" preuranjene monetarne unije kasnije su je smatrali jednim od "smrtnih grehova" (Vilhelm Hankel) politike ujedinjenja; isto važi i za to što je Kolova vlada posledice prepustila "tržištu" i nije uvela nijednu od apsolutno neophodnih potpornih zaštitnih mera. Upor. II, str. 157f.

17. Izjava predsednika Savezne banke pred Privrednom komisijom Evropskog parlamenta 19. 3. 1991. u Briselu, u: *Le Monde*, 21. 3. 1991, str. 29.

18. Upor. sa odgovarajućim podacima iz obimne analize Klaus Steinitz/Fritz Vilmar, "Die Wirtschafts- und Arbeitsmarktentwicklung 1989-1999", u: II, str. 119-146.

19. Upor. II, str. 135. – Velike firme jedva i da postoje. Udeo zaposlenih u industrijskim preduzećima sa više od 1000 ljudi iznosio je 1989. u NDR-u više od 60%, 1992. godine u novim pokrajinama 26%, a 1996. godine 11% (u starim pokrajinama 31%; upor. I, str. 123). Često pozivanje na relativno visoke stope rasta istočnonemačke privrede u periodu 1992-95. počiva na jednoj statističkoj varci: ove stope rasta od 8, 9, 10 i 4% dobijaju se u odnosu na 1991. godinu, kada je privreda NDR-a bila jedva 50% one pre ujedinjenja, od 1989. Kasnije stope rasta bruto-proizvoda iznose samo 1,7% (1997), 2,0% (1998) i 1,2% (1999), sklznule su, dakle, opet ispod vrednosti za Zapadnu Nemačku... U desetoj godini ujedinjenja privredna snaga Istočne Nemačke, i pored obimne pomoći u investicijama, dostiže jedva 94% nivoa iz 1989", iz: Ulrich Busch/Anja Schneider, "Zehn Jahre am Tropf. Vergebliches Warten auf einen selbst getragenen Aufschwung in Ostdeutschland", u: *Berliner Debatte INITIAL*, 4/2000, str. 102.

20. Poslednjih meseci ona je na Zapadu znatno opala – na 7,4%, a na Istoku samo minimalno, na 17,6% (Monatsberichte der Deutschen Bundesbank, 7/2000, str. 64).

je vlasnicima kapitala iz starog SRN-a, opet, omogućilo nesrazmerno velike zarade.

Agencija za sprovođenje privatizacije uspela je da istočnonemačku privredu (čiju je vrednost supstance još prvi šef Agencije Karsten Roveder procenjivao na 600 milijardi) rasproda po bagatelinim cenama, ako prethodno već nije likvidirala firme. Na taj način Agencija je inkasirala oko 40 milijardi maraka,²¹ dok su njeni gubici 1999. iznosili 254 milijarde maraka.²²

Ideolozi politike ujedinjenja morali su da pravdaju ovaj veoma porazan rezultat zapadnonemačke politike privatizacije. U tu svrhu su izmislili glavni mit: mit o "potpuno propaloj" privredi NDR-a.²³ On za svoje tvorce ima tu veliku prednost da je polu-istinit. Zvuči ubedljivo. Međutim, još je Lihtenberg znao da su najopasnije neistine "istine, samo blago iskrivljene".

Mi smo na videlo detaljno izneli deficite privrede NDR-a, kao i njihove uzroke.²⁴ Ukoliko se apsolutizuje, argument o nedostacima postaje neistina, tj. ideologija koja opravdava radikalnu tržišnu privredu. Takav argument relativizuju sledeće činjenice:

– NDR je "bila razvijena industrijska zemlja... Životni standard njenog stanovništva bio je znatno viši nego u državama južne

Evrope koje su već imale tržišnu privredu."²⁵

– "Druge, do 1989. godine uočljivo manje razvijene zemlje, kao Poljska, Češka i Mađarska, morale su početkom devedesetih da prebrode daleko manju tranzicionu krizu nego bivši NDR... a u sada imaju povećan i stabilan rast..."²⁶

– Mada je znatan izvoz NDR-a bio potpomognut velikim subvencijama, izvozni uspesi (1988: 12 milijardi DM u zapadne industrijske zemlje)²⁷ bili bi nezamisliv bez efikasne industrijske proizvodnje.

– Tamo gde je postojala politička volja za modernizacijom, i velike fabrike, kao što je *Jenoptik* (sa preko 5000 zaposlenih), uspeli su da se za relativno kratko vreme razviju u konkurentne firme.

– Istraživanja H. Nika (upor. napomenu 23) pokazuju da je oko 50% industrijske opreme u NDR-u bilo starije od 10 godina (a i u SRN-u je to bilo još uvek nekih 30%). Međutim, to istovremeno znači da je 50% postrojenja bilo mlađe od 10 godina. "Osim toga, 1990. godine eksperti su za samo jednu trećinu industrije izjavili da nije pogodna za sanaciju."²⁸

Mit o totalnoj propaloj privredi NDR-a kao opravdanje za neostvaren razvoj na

21. Prema FAZ (20. 6. 1992) 39,9 milijardi, a prema FR (8. 12. 1993) 44 milijarde nemačkih maraka.

22. Prema podacima samog BvS (Savezni institut za posebne zadatke nastale ujedinjenjem), institucije-naslednice Agencije za sprovođenje privatizacije, u finansijskom izveštaj Agencije i njenih organizacija-naslednica, Information der Presseabteilung der BvS, Berlin 4/1999.

23. Upor. Harry Nick, "DDR-Wirtschaft: Weder weltmarktfähig noch marode", u: *Blätter*, 12/1995, str. 1482ff.

24. II, str. 119ff.

25. II, str. 121.

26. Busch/Schneider, *ibid.*, str. 101.

27. I, str. 117.

28. II, str. 200.

Istoku pada u vodu upravo zahvaljujući saznanjima o njenoj dokazivoj sposobnosti da se modernizuje i da proizvodi. Za do sada u velikoj meri neuspeo razvoj ipak postoje i ozbiljni *realni* razlozi. Njih – pored već analizirane razorne monetarne unije – treba tražiti u interesima nemačkog kapitala.

Agencija za sprovođenje privatizacije sprovodila je brzu privatizaciju bez sanacije, što je vrednost supstance istočnonemačke privrede od oko 600 milijardi pretvorilo u tržišnu vrednost preduzeća – dodatno opterećenih fiktnim "starim dugovima" – od oko 50 milijardi, pošto, naravno, nije postojao sloj kupaca sa velikim kapitalom koji bi bio spreman da u kratkom roku kupi kapitalna dobra po vrednosti supstance. Dakle, došlo je do rasprodaje preduzeća, u kojoj su zapadni vlasnici kapitala uspeali da otkupe 80-95% "narodne imovine" (procene se razlikuju). Na ovaj način često su kupovana konkurentna preduzeća, koja su odmah posle toga privremeno prestajala sa radom ili su degradirana na neku vrstu pomoćne radionice.

Pošto je elita na vlasti u Zapadnoj Nemačkoj videla svoj vitalni interes u Istočnoj Nemačkoj kao tržištu za plasman svoje robe,²⁹ i

pošto je njen drugi vitalni interes bio da se proizvodna sposobnost istočnonemačke privrede *ne* izgrađuje odnosno *ne* modernizuje, vlada se čvrsto držala očigledno neefikasne ideologije o "sposobnosti tržišta da se samo isceli", zadovoljavala se parcijalnim podsticajnim merama, i zbog njihove nedoslednosti sprečavala sistemski razvoj. Realistični alternativni privredni koncepti, koji su mogli da osiguraju trajan razvoj privrede u Istočnoj Nemačkoj, bili su odbačeni.³⁰

Radi amortizacije katastrofalne nezaposlenosti, 1990-92. vođena je i najpre realizovana aktivna politika na tržištu rada, da bi se od 1994, u interesu neoliberalne politike štednje, orijentisane na sticanje kapitala, ta aktivna politika na tržištu radne snage drastično redukovala, čime je prihvaćen takođe drastičan porast masovne nezaposlenosti.³¹

Veliki transfer novca ka Istočnoj Nemačkoj³² vraćao se u zapadnonemačka preduzeća u vidu tražnje za potrošnom robom; samo je jedna četvrtina služila u investicione svrhe, i to pretežno za izgradnju infrastrukture, a ne i za izgradnju industrije.

210

29. Trgovački suficit starog SRN-a u trgovini sa Istočnom Nemačkom iznosio je 1991. 179 milijardi DM, a od tada 200 milijardi godišnje. Ovaj "realni transfer" bio je, uostalom, znatno veći nego što su sume finansijskih transakcija sa Zapada na Istok (1990-99. to je iznosilo 1628 milijardi DM bruto), iz čega je velikim delom finansirana ogromna potražnja u Istočnoj Nemačkoj – a to je bitan faktor za stabilizaciju konjunkturu u Zapadnoj Nemačkoj. Upor. Busch/Schneider, *ibid.*, str. 106ff. Od 1990. godine Istočna Nemačka, "sa skoro 25% (!) celokupnog izvoza... postaje najvažnije tržište za plasman robe zapadnonemačkih proizvođača" (Gert Leis, *Das deutsche Transferproblem der 90er Jahre*, Frankfurt/Main et al., 1994, str. 117).

30. Najpreciznije nacrt o alternativnim konceptima za "razvoj Istoka" izradila je renomirana "Radna grupa za alternativnu privrednu politiku" (AAW) pod rukovodstvom Rudolfa Hikela, i oni su svake godine ažurirani; upor. naš spisak literature u: II, str. 249 i 264 (Hickel), kao i tematski broj "10 Jahre Aufbau Ost. Widersprüche, Ergebnisse, Probleme und Alternativen", Bremen 2000 (Memo-Forum, br. 27).

31. Upor. tabele i grafikone u: II, str. 126f, koji pokazuju kako se ogroman porast nezaposlenosti na Istoku podudara sa ukidanjem političkih mera na tržištu rada – dokaz da je postojala mogućnost za aktivniju privrednu politiku, ali ne i spremnost države.

**DOMINACIJA ZAPADANONEMAČKIH
"ELITA" I STRUKTURA
– MIT O ISTOČNONEMAČKOJ
NEKOMPETENTNOSTI I NEKULTURI**

Neuspeh nemačkog ujedinjenja ima jednu, da tako kažemo, objektivnu, materijalnu, i jednu subjektivnu, mentalnu stranu, stranu svesti. Što se objektivne strane tiče, utvrdili smo da je Istočna Nemačka, i pored nekih modernijih preduzeća,³³ još uvek daleko od toga da ekonomski stane na svoje noge; ona će i dalje dugo biti na infuziji transfera kapitala iz Zapadne Nemačke – i ona je veoma veliki "unutrašnji" izvozni posao za zapadnonemački kapital.

Ali nemačko "nejedinstvo" (kako kaže Danijela Dan) ima i jednu subjektivnu, društveno-političku stranu: Istočni Nemci su u važnim oblastima socijalnog života prepušteni odlukama Zapadnih Nemaca. Oni, doduše, čine 19% nemačkog stanovništva, ali samo 12% rukovodilaca, "funkcionerske elite", dolazi iz Istočne Nemačke – a u najvažnijim društvenim oblastima ima ih daleko manje, tačnije jedva da ih ima: u upravi (2,5), privredi (0,4), nauci (7,3), vojsci (0,0), sudstvu (0,0).³⁴ U stvari,

mnogi ministri, kao (partijsko-)politički predstavnici, dolaze sa Istoka, a stvarni politički faktori u novim pokrajinama, tzv. državni sekretari, još su 1994. sa jednim jedinim izuzetkom bili sa Zapada.³⁵ Svi intendanti radija i svi glavni urednici 15 velikih okružnih novina (velikih po broju pretplatnika) su, sa jednim izuzetkom, Zapadni Nemci, i svi pripadaju zapadnonemačkim, pretežno konzervativnim medijskim koncernima, kojih je sve zajedno 11.³⁶ Ukupno 72% istočnonemačkih naučnika otpušteno je, mada je to delimično amortizovano trogodišnjim do petogodišnjim prelaznim ugovorima, a od "50 novih katedara za društvene nauke na Istoku, 47 drže kolege sa Zapada... Naučni savet smatra da bar srednji naučnonastavni kadar treba da dođe iz novih pokrajina: međutim, trenutno 75% osoblja nije iz novih pokrajina. Treća generacija... oseća se izopšteno."³⁷

Ako se ove činjenice obimnog "uvoza elite" iz Zapadne Nemačke, a one mogu da se dokumentuju i za sve ostale oblasti društva, sagledaju u celini, pokazuje se da priča o kolonijalnom prisajedinjenju bivšeg NDR-a nije

211

32. Oni su se iz ideoloških razloga svakako pogrešno deklarirali kao specijalne finansijske žrtve u korist Istočnih Nemaca. U stvarnosti, samo je jedna četvrtina doznaka od ukupno 1628 milijardi bila posebno plaćanje novim pokrajinama. Upor. detaljne podatke kod Busch/Schneider, str. 105.

33. Broj modernizovanih firmi stagnira, u: *Die Welt*, 18. 2000.

34. Prema velikoj empirijskoj studiji Vilhelma Birklina (Bürklin, *Eliten in Deutschland*, Opladen 1997, str. 67). Autori se pozivaju na našu studiju iz 1996. godine (napomena 4) i tvrde da se, s obzirom na njihove nalaze, "samo uslovno može govoriti o kadrovske kolonizaciji... Jedino u oblastima uprave, sudstva, privrede i vojske oni u novim pokrajinama čine takvu manjinu da se zaista može govoriti o 'kolonizaciji'" (*ibid.*, str. 114).

35. I, str. 84.

36. Veoma iscrpno dokumentovano u francuskom izdanju naše studije: Fritz Vilmar/Gislaine Guittard, *La face cachée de l' unification allemande*, Paris 1999, str. 147-151. Nedeljnik *Spiegel* je novu monopolizaciju javnog mnjenja ocenio na sledeći način: "Novinarstvo bivšeg NDR-a ostalo je skoro jednako jednobojno kao i pre ujedinjenja, samo što je sada crno a ne crveno" (17/1991).

37. Rolf Reißig, citirano prema: II, str. 87.

samo gola polemika, nego adekvatan opis sociološkog stanja stvari.³⁸

Istočni Nemci su lišeni i kulturno-socijalnih institucija koje su sami stvorili. One su gašene redovnim putem, bez obzira na to da li se radilo o tekovinama iz vremena NDR-a ili o institucijama stvorenim tek posle "preokreta".³⁹

Ideološka opravdanja za ovo stvarljanje pod starateljstvo na širokom političkom i socio-kulturnom planu glase:

1. *Ossiji** su bili opterećeni partijskom ideologijom i/ili nekompetentni – zbog toga se smatra da je sveobuhvatan "uvoz elita" neophodan, štaviše zgoditak: "u protivnom bi nastao vakuum zbog nedostatka elite, koji bi, ako bi ga zaposela kontra-elita, udaljena od vlasti, mogao da se popuni samo po cenu diletantizma".⁴⁰

2. Političke i socio-kulturne institucije NDR-a bile su element autoritarnog socijalističkog sistema, pa zbog toga i ne mogu da se integrišu u liberalno demokratski sistem.

Hans-Ulrich Derlin izučavao je elite, i eksplicitno dokazao (a mnogi drugi implicitno) da tvrdnja o nekompetentnosti, diletantizmu Istočnih Nemaca, koja se proturala kao izgovor za potiskivanje Istočnih Nemaca i masovan "uvoz elite" iz Zapadne Nemačke, može i empirijski da se obori. Precizna empirijska analiza Kristijana Velcela pokazala je da je u NDR-u postojao značajan "intelektualni potencijal" (9% ukupne radne snage), i da tu socijalnu grupu treba posmatrati kao "kontraelitu": pošto je ona u zastarelom i okostalom sistemu elite u NDR-u imala sasvim male šanse za prosperitet, pošto nije raspolagala "slobodom političkog delovanja", a je imala pozitivan odnos prema demokratiji, ona je bila na distanci u odnosu na režim. Zbog toga je politički angažman ove grupe u preobražaju 1989/90. bio jači, a demokratska orijentacija mnogo izraženija nego kod proseka istočnonemačkog stanovništva.⁴¹

Daleko je teže pobiti tvrdnju da su mnogobrojne značajne sociokulturne instituci-

212

38. U mom poglavlju u zborniku detaljno sam dokazao sociološku primerenost mog pojma "strukturna kolonizacija", u: II, str. 21-32.
39. Navešću kao primer samo politehničku didaktiku u višim razredima, razrađen sistem za reciklažu, sistem ustanova za decu i omladinu, domove zdravlja, visoko razvijenu realističku estetiku, sindikalne organizacije u preduzećima i medicinu rada; upor. rezime o takvim humanističkim tekovinama u našoj studiji II, str. 235-245. Podsećam i na političku emancipaciju bivših blokovskih partija, istočne CDU i LDPD, u vreme "mirne revolucije", koje su od oktobra otpočele težak, ali uspešan proces samodefinisanja "bez SED-a", da bi uskoro rigorozno – pod pretnjom nestanka – bile dovedene na liniju "sestrinskih" partija iz Zapadne Nemačke; proces samodefinisanja i kritičkog preorijentisanja na istočnonemačkim univerzitetima prekinut je u korist reorganizacije i "evaluacije" u potuno zapadnom pravcu; koncept Valtera Ulmana o "Agenciji za sprovođenje privatizacije" u privredi NDR-a u korist zajednice pretvorio se u svoju suprotnost, a predlog ustava izrađen na okruglom stolu dezavuisala je već Demezijerova vlada.

* *Ossi* je posprdan naziv za stanovnike Istočne Nemačke, koji ima svoj pandan u *Wessi*, stanovnik Zapadne Nemačke – prim. prev.
40. Hans-Ulrich Derlien, "Elitenzirkulation in Ostdeutschland 1989-1995", u: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Beilagen zur Wochenzeitung *Das Parlament*, 23. I. 1998, str. 17.

41. Christian Welzel, *Demokratischer Elitenwandel. Die Erneuerung der ostdeutschen Eliten*, Opladen 1997, str. 186. Velcel kao "intelektualce" označava sve one koji imaju završene studije.

Ovaj potencijal mogao je i da dokaže svoju kompetentnost: Istočni Nemci su držani podaleko od vodećih pozicija, ali u drugoj ili trećoj hijerarhijskoj ravni, tamo gde u institutima, školama, redakcijama, pokrajinskoj, okružnoj ili komunalnoj upravi, u partijama, ili čak i u privredi, stvarno treba da se radi. Istočni Nemci su zaista prihvaćeni, i u principu su jednako uspešni kao i njihove zapadne koleginice i kolege. I jednako bi uspešni bili i na vrhu, kao koleginice i kolege u Poljskoj, Češkoj ili Mađarskoj, gde kod obnove nije postojao spasonosni "uvoz elite".

je NDR-a bile kulturno nekompatibilne. Da su one ipak mogle da se integrišu postoji samo jedan – mada veoma značajan – primer: zbog vitalnih interesa svojih članova, tj. zbog njihovog protivljenja da se vrate na sistem usitnjenih zemljišnih poseda, zemljoradničke zadruge su opstale i pored masivnih pokušaja da se likvidiraju,⁴² i sada već imaju veći dohodak po glavi nego što je slučaj u pojedinačnoj proizvodnji.⁴³

Svakako je značajna i činjenica da su i sami Istočni Nemci, ukoliko je za to postojala mogućnost, u različitim oblastima "spasavali" sociokulturne institucije ili su ih adaptirali.⁴⁴

Mnogo govori i u prilog tome da razlog za gašenje inovativnih sociokulturnih institucija NDR-a nije bila njihova principijelna nekompatibilnost sa onima iz Zapadne Nemačke, već da je to bila volja konzervativne elite na vlasti u starom SRN-u da se ni pod kojim uslovima ne dâ šansa za preživljavanje političkim, sindikalnim ili kulturnim strukturama koje mirišu na socijalizam.

Suprotan stav poentirala je nekonvencionalna ministarka za socijana pitanja iz pokrajine Brandenburg, Regina Hildebrand, koja je izjavila: "Ne mogu da shvatim

zašto prednosti dva sistema ne mogu da se spoje, nego se prednost daje jednom, koji pored mnogih dobrih strana ima i brojne mane."⁴⁵

ISTOČNI NEMCI: OSTALGIČNI, AUTORITARNI, DESNIČARI?

Ekonomska beda ("život na transfuziji") i socijalno-političko upravljanje sa strane ostavilo je duboke tragove u svesti Istočnih Nemaca.⁴⁶ Dok se 1990. čitavih 90% stanovnika Istočne Nemačke osećalo kao "građani druge klase", taj broj u kratkoj fazi istočnonemačke konjunktore opada na 69% (1995), da bi danas ponovo porastao na poražavajućih 75-80%, i pored toga što su ispitanici potvrdili da se njihovo materijalno stanje popravilo. Neuspeh procesa ujedinjenja ništa ne može bolje da dokumentuje.

Ovi nalazi potkrepljeni su izjavama Istočnih Nemaca o "bonskoj" demokratiji i tržišnoj privredi. Na početku su oba aspekta vladajućeg sistema ocenjivana pretežno pozitivno, politički sistem (1992) od strane 52%, a privreda čak od 77% (1990), da bi krajem devedesetih taj procenat iznosio samo 30, odnosno 22 (1997, prema Alensbahu).

Tako negativni rezultati nisu davali mira konzervativnoj proizvodnji mitova.

42. Upor. II, str. 223-234.

43. Upor *ibid.*, kao i Konrad Hagedorn/Andreas Eisen (Hg.), *Lernstücke. Genossenschaften in Ostdeutschland*, Berlin 2000. Godine 1999. još uvek je postojalo 1190 istočnonemačkih zemljoradničkih zadruga (1992. bilo ih je 1464) sa 76.000 članova (*ibid.*, str. 54ff).

44. Ukazujem na rasprostranjenu instituciju *Jugendweihe* [ritual uveden u NDR-u 1954. godine: posle osmogodišnje škole i posebne obuke, "nastave za omladinu", mladi su, polagali zakletvu državi, i time svečano bili primljeni u redove odraslih – prim. prev], potražnju ne samo za istočnonemačkim markama, nego i za istočnonemačkim pop- i rok-bendovima. Izdavač "Faber und Faber" objavljuje između ostalog i obimnu "Biblioteku istočnonemačke književnosti". Najzad, nije nevažna i za zapadnonemačke dobrotvorne organizacije potpuno neočekivana renesansa "Narodne solidarnosti". Ovo udruženje je sa 456.000 članova ("Radnička solidarnost" ima oko 50.000) "potpuno nadmašilo sve zapadne konkurente u novim pokrajinama" (*Der Spiegel*, 27/2000, str. 55ff)

45. *Neue Zürcher Zeitung*, 6. 3. 1997, str. 45.

46. Vidi u našem zborniku desetogodišnji bilans jednog od najčuvenijih istočnonemačkih sociologa Rolfa Rajsiga (on ni do danas nije dobio mesto koje mu po zaslugi sigurno pripada u novoj istočnonemačkoj nauci), u: II, str. 51-69.

Po principu "ubijeni je kriv", neprestano je za loše mišljenje o demokratiji i tržišnoj privredi optuživana autoritarna "socijalizacija" *Ossija* u NDR-u.

Ta teza očigledno je neodrživa. Njoj ne protivureči samo to što većina Istočnih Nemaca prihvata princip demokratije (a protivi se autoritarnom režimu SED-a), nego i otvorenost s kojom su pridošlice u SRN u prvo vreme prihvatile liberalnu tržišnu demokratiju, mada su se sami u njoj (još?) osećali kao građani drugog reda. Tek u drugoj polovini ove decenije povećala se skeptička distanca. Isto se odigralo i na izborima. Prilikom parlamentarnih izbora 1990. godine 54,7% Istočnih Nemaca glasalo je "potvrдно", tj. za stranke desnog centra, 41,4% za stranke levog centra, da bi se za osam godina sve potpuno okrenulo: 1998. samo je još 30% ljudi na Istoku glasalo za desnicu, dok je 61% (!) glasao za levi centar, a od toga 20-25% za PDS.

Ali, odakle potiče delom krajnje brutalan radikalizam na desnom krilu istočnonemačkog stanovništva? Suviše su jednostrane novije insinucije da se ovde radi o autoritarnosti Istočnih Nemaca, tipičnoj za NDR, i o prikrivenoj mržnji prema strancima; ostala objašnjenja podvode se pod termine dezorijentisanost i, uslovljena pretećom nezaposlenošću, besperspektivnost. Sve same prilično tačne premise – ali one se ništa manje ne odnose ni na nezaposlene Zapadne Nemce, a nisu dovoljne ni da objasne zaista smrtonosan bes kojim mnogi istočnonemački desni ekstremisti napadaju svoje žrtve.

Uglavnom potisnuti, ali našim analizama razotkriveni pogrešni rezultati politike koju su sproveli zapadnonemački akteri u cilju osiguranja vlasti, naime, tržišni radikalizam, uništavanje radnih mesta i dezindustrializacija, oduzimanje egzistencijalne podloge i likvidacija istočnonemačkih sociokulturnih institucija, i sa time povezana nesigurnost, arogancija vlasti, ponižavanje i obezvređenje mnogobrojnih biografija – svi ovi elementi "strukturne kolonizacije" prouzrokovali su kod mnogih Istočnih Nemaca rezignaciju i ogorčenje, ali i snažan, hladan bes. Kod mladih ljudi bez ikakve duhovne orijentacije ovaj "totalni očaj" umeo je da izazove i siledžijske i sadističke ispade.

214

Ko traga za razlozima nastanka zastrašujućih talasa desničarske brutalnosti, ne bi smeo da prećuti međusobnu vezu između arogancije moćnih, poniženja i "hladnog besa". No, do sada je samo ugledni psihoanalitičar iz Lajpciga Hans-Joachim Mac gurnuo prst u ovu ranu (da bi odmah naišao na snažnu kritiku): "U procesu ujedinjenja nastala je snažna odbojnost prema Zapadnim Nemcima. Međutim, nismo se usudili da taj sukob vodimo otvoreno, nego smo tražili žrtvene jarce. 'Znato je lakše napasti socijalno slabijeg stranca nego socijalno priznatog *Wessija*. Napada se Afrikanac, a u stvari želja je da se pogodi Zapadni Nemač'."⁴⁷

Dr Fric Filmar (r. 1927) predaje politikologiju na Slobodnom univerzitetu u Berlinu.

Naslov originala: Fritz Vilmar, "Gegeninformationen zur Vereinigungspolitik. Eine ideologiekritische Zehnjahresbilanz", preuzeto iz: *Blätter für deutsche und internationale Politik*, Oktober 2000, str. 1197-1206.

---

47. Citirano prema *Ostsee-Zeitung*, 4.8.2000.